

TANKÓ KÁROLY

REJŐZKÖDŐ KELTA MASZKOK

18

Emberi alakot formáló kardmarkolat Dinnyésről
(forrás: ELTE intézményi tulajdonú fotó)

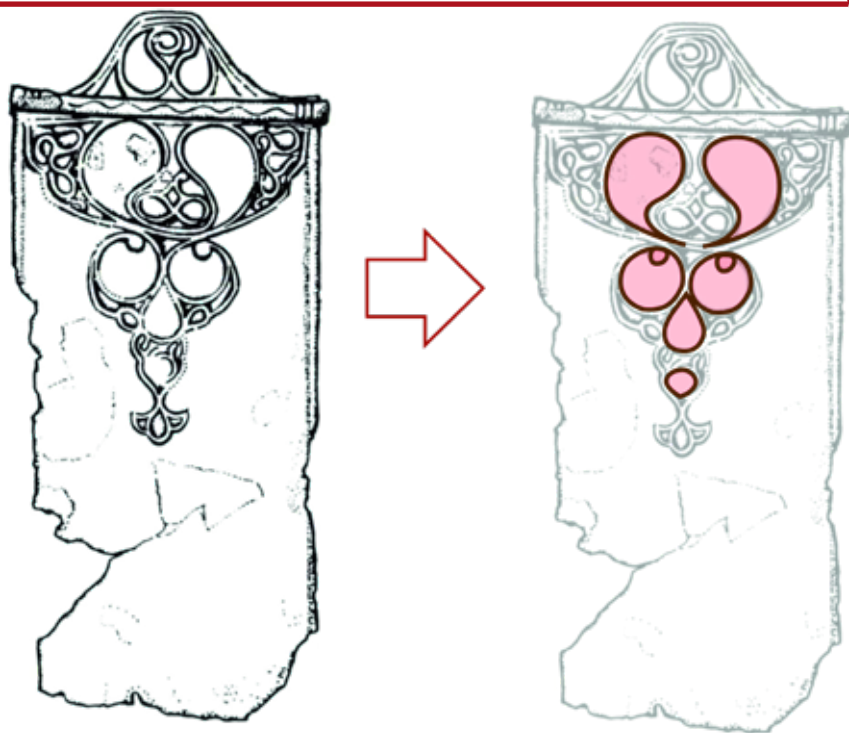

A kelta művészet az ókori történetírók által keltáknak nevezett népcsoporthoz köthető és a késő vaskorban Európa-szerte elterjedt régészeti leleteken megfigyelhető, különböző technikákkal készült díszítőmotívumok összessége. A kelta művészetnek számos alapmotívuma létezik, amelyek közül talán a két legmeghatározóbb elem a palmetta, vagyis a növényi levelekből álló legyezőszerű dekoratív elem, a másik pedig az emberi maszk. Ezek az alapmotívumok évszázados absztrakciós folyamat következtében nyerték el végső formájukat. Az emberábrázolások esetében mindezt úgy kell érteni, hogy egyrészt a kezdetben még realiztikus és valóság-hű ábrázolások idővel egyre fantasztikusabb és absztraktabb kompozíciók részévé váltak. Másrészt az ábrázolásokon gyakran tükröződnek a különböző eredőkből táplálkozó kulturális kölcsönhatások. A kelták különös eredetiséggel olvasztották össze a helyi hagyományokra visszanyúló vagy távoli forrásokból származó stíuselemeket, és az eltérő gyökerekből átvett motívumkincset elképesztő találékonysággal formálták át a saját ízlésviláguknak megfelelően. Ilyen elem például az emberi arcábrázolásokat gyakran kísérő „kettős fagyöngylevél”, valamint az azokat két oldalról „örző” fantasztikus állatpár. Különösen jó példa erre a szlovákiai Stomfa határban talált bronz övlemez, amelyet egy olyan emberi maszk domborműve díszít, amelyet két oldalról vésett griffek fognak közre.

Vésett díszű „sárkánypár”
kardhüvely Kósdról
(forrás: ELTE intézményi
tulajdonú fotó)

Indadíszen rejtőzködő emberi maszk a bölcskei kardhüvely vésett díszítésén (Szabó Miklós könyve alapján)

Az olyan kardmarkolatot, amely kialakításában emberi alakot formáz, antropomorfnek nevezzük. Ez a kelta fegyverekre kiváltképp jellemző markolatkialakítás, amelynek egyik legszebb példánya a Fejér megyei Dinnyés lelőhelyről ismert.

Korsó fülén látható emberi maszk Kósdról (forrás: ELTE intézményi tulajdonú fotó). Az imponáns, minden bizonnyal nagy presztízzsel bíró fémtárgyak mellett emberi arcokkal edényeken is találkozhatunk. Ez a tárgycsoport a fémanyagtól abban is különbözik, hogy amíg az edények jórészt helyben készültek, addig a fémtárgyakról ez már csak feltételes módon jelenthető ki. Egyebek mellett a Kósd, valamint a Gyöngyös határában feltárt kelta temetkezések mellékletei közül került napvilágra olyan edény, amelynek két füle emberi alakokat formáz, miközben egy, vagy akár két egymással szemben elhelyezkedő alak arca az edény szájára néz.

Az összehasonlító vizsgálatok alapján úgy tűnik az emberalak és kiváltképp az emberi arc ábrázolása a La Tène (érsd: kelta) művészet születése óta jelen van a különböző régészeti leleteken. Az elmúlt időszakban örömdetesen nőtt azoknak a korai tárgyaknak a száma, amelyek a kelta művészeti stílus alkotásai közé tartoznak. Ezek közül is kiemelkednek a kelta kardhüvelyek, amelyek díszítései a késő vaskori fegyverkovácsok kimagasló technológiai tudását tükröző alkotások. A kardhüvely rendszerint két egymáshoz erősített díszített lemezből állt.

A díszítés lehetett vésett és különböző rátett gombokkal, pálcákkal és áttört lemezekkel kombinált kompozíció is. Annak ellenére, hogy különböző díszítési stílusok mutathatók ki, minden kardhüvely magán hordozza a fegyverkovács alkotói szabadságának kézjegyeit, amelynek következtében minden fegyver díszítése önálló alkotásnak tekinthető. Röviden megfogalmazva: gyakorlatilag nincs két teljesen egyforma darab.

Maszkos gyöngy (forrás: ELTE intézményi tulajdonú fotó). A föníciai eredetre visszavezethető, itt képen ábrázolt maszkos gyöngy a kelta La Tène művészet jellegzetes produktuma. A kék és fehér szín alkalmazásával készült hengeres üveggyöngy olyan jellegzetes ékszer, amelynek elterjedése főleg a keleti kelta területekre jellemző. A képen látható darab a Hajdú-Bihar megyei Polgár lelőhelyen került elő.

A vésett díszek témáinak tekintetében hazánk területén leginkább két nagy csoport különíthető el: az ún. „magyar kardstílus” és az ún. „sárkánypár kardok”. A „magyar kardstílus” nevét az elsősorban a Kárpát-medencében elterjedt, főképp növényi indákból álló sajátos kompozíciókról kapta. A „sárkánypár kardok” pedig két, egymással szembeforduló griffszerű lény különböző részletességű, illetve absztrakt ábrázolásai révén kerültek egy csoportba.

A kardhüvelyvésetek általában rendkívül összetettek és bonyolultak, értelmezésük alapos megfigyelést igényel. A növényi indák és levelek tekervényes szövevényében rendkívül elvont módon ábrázolva rejtőzködő emberi arcok/maszkok is előfordulnak. Művészeti szempontból ezt úgy értelmezhetjük, hogy a vésett díszítésű kardhüvelyeken az emberi arc „növényesítése” a jellemző. Másképp fogalmazva: a növényi indák közepette olyan emberi arc- és maszkmotívumokat fedezhetünk fel, amelyeket növényi díszítés ölel körül. A nehézség csupán abból adódhat, ha a domináns díszítőelemek elrejtik

Emberi maszkkal díszített aranygyöngy Regöly határából (forrás: ELTE intézményi tulajdonú fotó). A Kr. e. 2. században készült szárazd-regölyi kincslelet legérdekesebb darabjai a maszkos aranygyöngyök. Bár a kincslelet egyes részei balkáni készítésre utalnak, a maszkábrázolás legközelebbi párhuzamai a Kárpát-medence kelta művészetéből ismertek

az egyébként is absztrakt ábrázolást. Máskor viszont egy-egy rátét vagy hangsúlyosabb véset éppen arra vezet a szemlélődő tekintetét, hogy felismerje a növényi minták között megbújó emberi arcot. Ez azért is fontos, mivel a kardhüvelyeken nincs állandósult helye és formája az arc és maszk ábrázolásának. Mindebből pedig nagyfokú művészi szabadság és egyedi megfogalmazás tükröződik.

Számos esetben az is előfordul, hogy a „vegetációban” megbújó, sejtelmes alakzatok közt az emberi arc vagy maszk megfordítva került megkomponálásra.

Korábban vallástörténész kutatók részéről történt kísérlet arra vonatkozóan, hogy ezeket az arcábrázolásokat a kelták valamely főistenével hozzák kapcsolatba. Tény, hogy különböző kompozíciókban és eltérő művészeti megfogalmazásban, de gyakran ismétlődő motívumról van szó. Azt azonban egyelőre semmi nem támasztja alá, hogy az emberi arcok között valós személyek vagy istenségek ábrázolását kellene keresnünk.

A szerző az ELKH-ELTE Interdiszciplináris Régészettudományi Kutatócsoport kutatója

Emberi alakot formáló kétfülű edény Gyöngyösről (forrás: ELTE intézményi tulajdonú fotó)

A téma iránt érdeklődők számára javasolt irodalom: Szabó Miklós: *A keleti kelták. A késő vaskor a Kárpát-medencében*. Budapest 2005.